

Rudolf Rasch

Muziek in de Republiek (Oude Versie)

Hoofdstuk Acht: De kerken I: Reformatorische richtingen: Documentatie

Deze tekst maakt deel uit van de oude versie van het project “Muziek in de Republiek”, die eerder online beschikbaar was onder de titel *Geschiedenis van de Muziek in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden*. Een nieuwe, geheel bijgewerkte versie is, met talrijke illustraties en op groot formaat, in boekvorm (380 bladzijden) beschikbaar als

Muziek in de Republiek: Muziek en maatschappij in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden 1572-1795

Uitgeverij KVNMM, 2018.

ISBN 9789063752316

Zie: <https://www.kvnm.nl/nl/Webshop/Muziek-in-de-Republiek>

Voor literatuurverwijzingen zie de file “Literatuur”.

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:

Rudolf Rasch, Muziek in de Republiek (Oude Versie): Hoofdstuk Acht: Reformatorische richtingen:
Documentatie

<https://muziekinderepubliek.sites.uu.nl/>

Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl

© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2018

10 december 2018

HOOFDSTUK ACHT

DE KERKEN I: REFORMATORISCHE RICHTINGEN

8.1 Inleiding

8.2 De Hervormde Kerk 1: Psalmgezing

8.3 De Hervormde Kerk 2: Orgelbegeleiding

8.4 De Waalse, Duitse en Engelse Kerk

8.5 Remonstranten, doopsgezinden, lutheranen, hernhutters

8.1 Inleiding

Psalmzingen in de Nederlanden 1991 (Met 17 bijdragen uit Vlaanderen en Nederland, van de zestiende eeuw tot heden, aangaande de joodse, katholieke en reformatorische tradities.).

8.2 De Hervormde Kerk 1: Psalmgezing

Van Til 1692 (Over de muziek van de bijbel, bedoeld ter ondersteuning van de meningsvorming rond de psalmen.); Van Iperen 1777-1778 (Uitvoerige beschrijving van het tot stand komen van de nieuwe psalmberijming van 1773, met een overzicht van de geschiedenis van het psalmgezing daaraan voorafgaand.); Kist 1840; Bennink Janssonius 1860-1861; Wackernagel 1867; Doedes 1873; Acquoy 1893, 1897; Barger 1900; Van der Leeuw 1939; Hasper 1955-1976; Bernet Kempers 1950, 1951; Lenselink 1959 (Behandelt uitvoerig de Souterliedekens, de berijmingen van Utenhove, Lucas de Heere en Dathenus, alsmede gebruik en invoering daarvan.); Pollman 1965; Slenk 1967, 1969; Matter 1969-1970, 1987; Van Biezen 1964, 1979, 1980; Ros 1972; Bolt 1979, 1980; *Klinkend geloof* 1978; Luth 2/1986 (Behandelt alle aspecten van het psalmgezing in de genoemde periode), 1989, 1991, 2001, 2004ab; De Bruin 1989; Knetsch 1991; Heijting 1991; Honders 1991; Lenselink 1991; Leaver 1991 (Behandelt het ontstaan van het Engelse en Nederlandse psalter in hun onderlinge samenhang in de aangegeven periode.); Bosch 1996; Schenkeveld & Schenkeveld van der Dussen 2000; De Kler 2000.

SOUTERLIEDEKENS

Souterliedekens ghemaect ter eeren Gods, op alle die psalmen van David (Antwerpen: Symon Cock, 1540). Latere drukken: Leiden: Jan Mathysz, 1558 (zonder melodieën); Antwerpen: Symon Cock, 1559; Jan (Hans) de Laet, 1559, 1564, 1584; Claes van den Wouwere, 1564; Jan van Waesberghe, 1565-1566; Utrecht: Salomon de Roy, 1598; Amsterdam: Claes Jacobszoon Paets, 1613 = Utrecht: Herman van Borculo, 1613. Facsimile-uitgave van editie 1540: *Souterliedekens 1540*, Facsimile-edition with introduction and notes by Jan van Biezen and Marie Veldhuyzen (Buren 1984 = Facsimiles of Dutch Songbooks 2) Melodie-uitgave: Elizabeth Mincoff-Marriage, *Souterliedekens: Een Nederlandsch psalmboek van 1540 met de oorspronkelijke volksliederen die bij de melodieën behoren* (Den Haag 1922), later ongewijzigd uitgebracht als *Zestiende-eeuwsche Dietsche volksliedjes: De oorspronkelijke teksten met de in de souterliedekens van 1540 bewaarde melodieën* (Den Haag 1939). Geeft, zoals de titel aangeeft, de melodieën weer met daarbij gezochte oude liedteksten, alles betrekkelijk aanvechtbaar.

Scheurleer 1898ab; Kleerkoper 1906; Avercamp 1927; Gaillard 1953; Wiora 1953; Lenselink 1959, pp. 187-246; Soeting 1977, 1978, 1983; Leaver 1991, pp. 91-97; Grijp 1994; Bonda 1996.

Jacobus Clemens non Papa, *Souterliedekens I-IV: Het vierde-sevenste musyck boexken met dry parthien* (Antwerpen: Tielman Susato, 1556, 1556, 1556, 1557). {RISM C 2708-2711} Facsimile-uitgave van I-III: Brussel 1972. (Van het vierde deel was na de Tweede Wereldoorlog aanvankelijk geen compleet oorspronkelijk exemplaar meer beschikbaar.) Facsimile-uitgave van IV: Introduction Ignace Bossuyt (Peer B 1987). Naar het te Krakow boven water gekomen exemplaar. Moderne uitgave 1: *Souterliedekens*, ed. Franz Commer (Berlijn 1857 = Collectio Operum Musicorum Batavorum Saeculi XVI 11). Moderne uitgave 2: Ed. K.Ph.Bernet Kempers (Rome 1953 = Corpus Mensurabilis Musicae 4: Opera Omnia Clemens non Papa 2)

Von Winterfeld 1850; Bernet Kempers 1928-1929.

Gherardus Mes, *Souterliedekens V-VIII: Het achtste-elfste musyckboeck met vier partien* (Antwerpen: Tielman Susato, 1561, ook te koop Alkmaar: Claes Dierixsoen van der Pet). {RISM M 2384}

Grijp 1994.

Cornelis Boscoop, *Psalmen David, vyfftych, mit vier partyen* ([Düsseldorf, Jacob Baethen?], 1568). {RISM B 3791} Moderne uitgave: Naar de uitgave van 1568 in partituur gebracht en opnieuw uitgegeven door Max Seiffert (Amsterdam 1899 = Uitgave 22 van de VNM)

PSALMBERIJMINGEN VÓÓR DATHENUS

Jan Utenhove, *25 Psalmen end andere ghesanghen die men in de Duytsche Ghemeynte te Londen was ghebruyckende* (Emden: Gellius Ctematius, 1557; herdruk 1558 met 26ste psalm); *11 Ander psalmen* (Emden: Gellius Ctematius, 1558, 1559); *Andere 26 psalmen Davidis nieuwelick toeghemaeckt* (Emden: Gellius Ctematius, 1559); *LXIII Psalmen ende ander ghesanghen, die men in de Duytsche Ghemeynte te Londen was ghebruyckende* (Emden: Gellius Ctematius, 1561); *Hondert psalmen Davids* (Londen: Jan Daye, 1561); *De psalmen Davidis in Nederlanscher sangsryme ... Waertoe toegedaen syn de gesangen Mariae, Zachariae, Simeonis, mit t'samen den Tien geboden ende gebeden des Heeren* (Londen: Jan Daye, 1566; het complete psalter). Facsimile-uitgave van de eerste drie bundels met inleiding van Jan Luth (Brasschaat 1997).

Pijper 1883; Lenselink 1959, pp. 247-432; Luth 1986, pp. 18-37; Leaver 1991, pp. 160-173, 177-189; Beelen 2004.

Lucas de Heere, *Psalmen Davids na d'Ebreusche waerheyt en d'alderbeste exemplairen oft translaticn, liedekenswijs in dichte ghestelt op de voysen en mate van Clement Marots psalmen* (Gent: Ghileyn Manilius, 1565; 38 psalmen en 8 lofzangen).

Lenselink 1959, pp. 433-470; Waterschoot 1974; NBW 7 (1977), kk. 322-346 (W. Waterschoot); Meijer 2004.

GENEEFSE PSALTER

Douen 1860-1879; Bovet 1872 (noemt 58 Nederlandse edities 1603-1805.); Lenselink 1969; Pidoux 1962, 1979; Luth & Smilde 1991; *Psautier de Genève 1562-1865* 1986; *Genfer Psalter* 2004; Schenkeveld-van der Dussen 2004; Beelen 2004.

PETRUS DATHENUS

De psalmen Davids, ende ander lofsanghen, wt den Francoyschen dichte in Nederlandschen overghesett, door Petrum Dathenum. Gelijktijdige uitgaven, meestal zonder drukkersadres, in 1566 in Heidelberg, Gent, Deventer (? Simon Steenbergen), in 1567 in Delft (? Harman Schinckel) en Rouen (Abel Clemence). Honderden malen nagedrukt, tot in de 18de eeuw en later. Enkele opmerkelijke uitgaven, bijvoorbeeld vanwege revisie van de notentekst of de tekst van de psalmen en/of toevoeging van muziekinstructies en

meerstemmige composities in het voorwerk, volgen hier. Als een auteur genoemd is, gaat het om een tekstrevisie. Bewerkers van de melodieën zijn in klein-kapitaal weergegeven. Facsimile-editie van de uitgave Heidelberg 1566: Met inleiding van J.N. IJkel en W. van 't Spijker (Houten 1992).

De CL psalmen Davids (Leiden: Jan Paedts Jacobszoon, 1572). De eerste op Nederlands grondgebied.

Leeuwarden: Peter Hendrickszoon van Campen, 1586. Geheel op noten. {verloren}

Het boeck der psalmen, uyt de Fransche in Nederduytsche rijmen overghesettet door Petrum Dathenum, gheheel op musijcks noten ghestelt ... Hier is bygevoeght een corte onderwysinge van de Musyckkonste, ende Samensprekinge over het misbruyck der wijzen, ende des singens. Van nieuus oversien ende gebetert door D.M. (Amsterdam: Cornelis Claesz, 1598). Geheel op noten, met *Onderwysinge van de musyk-konste* van David Mostaert. Op 30.3.1603 wordt nog octrooi verleend aan Cornelis Claesz en Jan Bouwensz te Amsterdam op een uitgave geheel op noten in de correctie van David Mostaert uit te geven (TVNM 7, p. 133). Bewaard is nog een door Mostaert gecorrigeerde editie uit 1614: *De CL psalmen Davids* (Amsterdam: Jacob Ysbrantszoon Bos, 1614).

De CL psalmen Davids, wt den Fransoyschen dichte in Nederlandtschen over-gheset door Petrum Dathenum (Amsterdam: Jan Evertszoon Cloppenburg, 1610; gedrukt [Gouda]: Jasper Tournay). In-quarto. Soortgelijke uitgaven Amsterdam: Hendrik Laurensz, 1629 (gedrukt Gouda, Jasper Tournay), Amsterdam 1633 (uitgever onbekend; CID 9.8.1634), Leiden: Paulus Aertsz van Ravesteyn (1639).

De CL psalmen Davids ... Hier is by ghevoecht op de cant den Duytschen text, overgeset uyt den Hebreusch, door Philips van Marnix, ghenaemt van S. Aldegonde (Middelburg: Adriaen van de Vivere, 1617). Met de tekst van Marnix' psalmberijming in de marge.

De psalmen Davids, berymt door P. Dathenum, Nederduytsch, ... benevens uytgelesene psalmen en liederen Lutheri (Emden: Helwig Kallenbach, 1629). Niet bewaard; voor de gemeente van Emden (Catalogus Lelong, nr. 1227).

De CL psalmen des Konincklijcken Prophete Davids, gecorrigeerd door JAN PIETERSZ (Amsterdam: Everhard Cloppenburg, 1639), in-quarto, met een canon à 4, een 'Korte onderwysinghe' en Psalm 23 en 128 à 4, de laatste door Jan Pietersz. (de rest waarschijnlijk ook). CID 21.5.1639, 7.1.1640.

Die CL Psalmen Davids (Amsterdam: Jacob van Biesen, 1639). Tweetalige uitgave: linker bladzijden Dathenus, rechter bladzijde Ambrosius Lobwasser. Speciaal voor het graafschap Kleef uitgegeven.

Jacobus Revius, *De CL psalmen Davids, eerst in Nederlantschen dichte gebracht door Petrum Dathenum, ende nu in sin ende rymen gebetert* (Deventer: Nathanaël Cost, 1640, 1651). Ook: Amsterdam: Hendrik Laurensz, 1647.

Uitgave gecorrigeerd door STEVEN VAN DER HELM, voorzanger te Utrecht. Utrecht: Esdras Snellaert, 1648. {verloren? advertentie ODC 7.7.1649}

Uitgave gecorrigeerd door JACOB HENDRICKSZ: *De CL psalmen Davids ... Geheel op Musijck-Noten gestelt, met alle de Lof-sangen: Ende op een nieuw gecorrigeert ende van alle Druck-fauten ghesuyvert, door Jacob Hendricksz. School-meester ende Musicijn tot Enchuysen.* (Enkhuizen: Floris Jansz. Camerling voor Jacob Hendricksz, 1649). Met octrooi Staten van Holland 26.11.1649 [TVNM 10, pp. 65-66]. CID 1.10.1650. Tweede druk *De CL Psalmen des propheten Davids* (Enkhuizen: Willem Evertsz en Jacob Hendricksz, 1661), met het privilege van 1649 en psalm 81 tweestemmig.

Christiaan van Heule, *De CL psalmen des propheten Davids van P. Dathenus gedicht, en nu verbeterd* (Leiden: Jacob Roels, 1649).

Uitgave gecorrigeerd door CORNELIS DE LEEUW. Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1650. Bewaard is een editie in-32 (*De CL Psalmen Davids ... Geheel op musyknoden en eenen sleutel gestelt, om de moeijelyckheyd van veranderen wegh te nemen, van alle fouten gesuyvert door Cornelis de Leeuw*), maar er hebben vermoedelijk ook edities bestaan in-quarto en in-16. CID 1.10.1650 (edities in 4to en 32mo). Octavo-uitgaven uit 1651 en 1654, duodecimo-editie uit 1652. Editie in-24 in 1653 (ODC 25.2.1653). Deze edities hebben Psalm 41:7 à 4, die van 1653 ook nog Psalm 100:1 en 89:20 als canon à 4, vrijwel zeker gecomponeerd door Cornelis de Leeuw.

Uitgave gecorrigeerd door 'Jan Pietersz.' Amsterdam: Weduwe Paulus van Ravesteyn, verschillende uitgaven 1656-1658. Net als de correctie van De Leeuw op altsleutel. Vermoedelijk is de genoemde Jan Pietersz een fictief persoon, slechts vermeld om problemen met het privilege van De Leeuw te vermijden.

De CL psalmen des konincklijcken propheten Davids (Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1658), quarto-uitgave met Psalm 23 en 128 à 4, en de ‘Zangh-wetten’ van H. Geldorpius als canons. De basis voor latere quarto-uitgaven tot in de 18de eeuw. Identiek (maar zonder het privilege): Amsterdam: Weduwe Theunis Jacobsz [Lootsman], 1658, 1665-1666, 1669, 1671, 1678-1679, 1681-1682, 1685; Casparus Lootsman en weduwe J. Konynenbergh, z.j. (1700c??).

De CL psalmen Davids (Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1658). Duodecimo-uitgave met de vierstemmige psalmen maar zonder de ‘Zangh-wetten’.

De CL psalmen Davids (Amsterdam: Jan Jacobszoon Bouman, 1661, 1670). In-quarto, volgens titel gecorrigeerd door Cornelis de Leeuw (mogelijk waar), met de twee vierstemmige psalmen van De Leeuw, een vierstemmige canon op het titelblad en twee canons op psalmverzen in het voorwerk.

De CL psalmen Davids (Hoorn: Simon Franssonius, 1666, gedrukt Enkhuizen: Egbert van der Hoef), in-octavo, met Psalm 23 en 128 à 4 van De Leeuw en een canon op de titelbladzijde.

De CL Psalmen Davids ... Alle de voysen der psalmen zijn op een G sleutel gestelt, door Paulus Matthysz (Amsterdam: Paulus Matthysz voor de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, 1674). OHC 21.7.1674. Verloren; bewaard is de ongedateerde heruitgave door de erfgenamen van Paulus Matthysz, 1695c.

Abraham Trommius, *Sachte verbetering der psalm-rymen Datheni* (Amsterdam: Gerardus Borstius, 1695). Opdracht aan stadhouders Hendrik Casimir van Nassau Dietz, Groningen 1.11.1695.

De CL psalmen des propheten Davids ... Les pseumes de David (Amsterdam: Weduwe Steven Swart, 1701), tweetalige uitgave: linker kolom Nederlands, rechter kolom Frans.

De CL psalmen des propheten Davids (Utrecht: Willem Kroon, Pieter Muntendam, Johannes Evelt, Steven Neaulme, [1741]). Octavo. Gecorrigeerd door JOHANN PHILIPP ALBRECHT FISCHER, organist van de Utrechtse Domkerk.

De CL psalmen des propheten Davids (Amsterdam: Isaak van der Putte, 1746; Abraham van der Putte, 1760). Quarto-uitgave, gebaseerd op die van De Leeuw en Theunis Jacobsz. Met de twee vierstemmige psalmen (23,128) van Cornelis de Leeuw en de *Sangh-wetten*, maar tevens met psalm 7 en 26 vierstemmig naar CLAUDIN LE JEUNE.

De psalmberyming van Dathenus verbeteret. I Boek (Leiden: Hendrik Mostert, 1761). Tekstuitgave van psalm 1-41.

De CL psalmen des propheten Davids (Kruiningen 1885-1957).

Ruys jr. 1919; Lenselink 1959, pp. 493-564; Sturm 1978; Luth 1986, pp. 45-51; Meijer 2004.

BLOEM

Jacobus Bloem, *Stigtelyke zeede-verssen, gepast op alle de zang-wyzen, begreepen in de hondert-en-vyftig psalmen Davids en andere lof-zangen, die in de Gereformeerde Kerken gebruykt werde ... Geheel op nooten gestelt en naauw-keurig gecorrigeert, zonder eenige fouten, door H.G.* (Amsterdam: Erfgenamen van Paulus Matthysz, [1686]). AC 15.1.1686. Opdracht aan J. Silvius (predikant te Amsterdam). Melodieredactie door H.G. = HENDRICK GHYSEN, die tevens uitvoerig voorwoord leverde. Notatie in verschillende sleutels. Aan het einde de muziekinstructie uit het ‘Enkhuizer psalmboek,’ dat wil zeggen dat van Jacob Hendricksz (1661, zie boven) en (anoniem) de sopraanpartij van Noë Faigntier’s *Musica aldersoetste konst*, zeker ontleend aan Matthysz’ edities van het *Livre septième*.

Tweede druk: ... *Geheel op nooten, en op eenen sleutel gestelt, naukeurig gecorrigeert, zonder eenige fouten, door H.G., de tweede druk, door den auteur vermeerderd met eenige gesangen* (Amsterdam: Erfgenamen van Paulus Matthysz, [1690c]). Zelfde opdrachtgedicht. Notatie in de altsleutel, waarvoor een nieuw voorwoord is geschreven. Van deze editie bestaat een exacte nadruk ‘*Geheel op noten, en op een sleutel gestelt, nauwkeurig gecorrigeert, en van fouten gezuuyvert, door H[endrik] Arondeus*’ (Amsterdam: Frans Verlem, [1740-1745c?]; Atb), welke volgens Arondeus zelf echter buiten zijn medeweten is uitgegeven.

HAARLEMS ZANGGENOOTSCHAP

Archief: Haarlem, Arch. Kennemerland, Arch. Herv. Kerkenraad 226 (Reglementen en ledenlijst zanggenootschap).

PSALMBERIJMING MARNIX VAN SINT-ALDEGONDE

Philips van Marnix van Sint-Aldegonde, *Het boeck der psalmen Davids, Wt de Hebreïsche spraecke in Nederduytschen dichte, op de ghewoonlijcke Françoise wyse overghesett* (Antwerpen: Gillis van de Rade, 1580). Herdrukken 1591 (Middelburg: Richard Schilders), 1617 (Leiden: Lodewijk Elzevier; met de Datheense berijming onder de noten en die van Marnix in de marge), 1646 (Leiden: Paulus van Ravesteyn). Facsimile-uitgave editie 1580: Antwerpen 1985. Met inleiding door J.G. Sterck en A.C. den Besten. Facsimile-uitgave van editie 1617: Dordrecht 1985.

Van Toorenenbergen 1885; Arents 1948; Dewitte 1973; Meijer 2004.

VERDERE BERIJMINGEN

Antoni de Hubert, *De psalmen des Propheeten Davids, in't Hebreuz genaamd het Lofbouk; bij den Propheet verdeeld in vyf bouken. Nu naer den oorspronkelicken text van woorde tot woorde vertaeld ende in Nederduijtzen rijmen gesteld op de gewoonelicke wijzen, gelijk men die in de Gereformeerde Kerken singht* (Leiden: Pieter Muller, 1624). Ook met lofzangen en 'Psalm 151.'

Henricus Geldorpius, *De psalmen in rijm en dicht gestelt om gezongen te worden op veertich der gewoonlikke wyzen* (Amsterdam: Dominicus van der Stichel voor Marten Janszoon Brant, 1644).

Joan de Brune, *De CL Davids psalmen, uyt de Hebreusche in de Nederlantsche tale, van woord tot woord, over-geset, ende met de nieuwe oversettinge des Bybels overeenkomend*. (Middelburg: Zacharias en Michiel Roman, 1644). In deze berijming is de Statenvertaling zo getrouw mogelijk gevolgd. Ongewijzigde herdruk Middelburg: Henrick Smidt en Pieter van Goetthem, 1662. Herziening: *Davids psalmen, gedicht aen d'eene zijde door Petrum Dathenum, aen d'ander zijde door J. de Brune, die dezelve, uyt de Hebreusche in de Nederlandsche taele naer de voet van de letter vertaelt, nu met de tweede druck van veers tot veers geheel verbeterd en op een vloeyende mate, naer de oude wijzen, gestelt heeft* (Amsterdam: Theunis Jacobsz [Lootsman], 1650). Met privilege van de Staten van Holland en West-Friesland van maart 1649.

Cornelis Boey, *Psalmen Davids, volgens de nieuwe oversettinge des Bibels, op deselfde wijzen ende even-gelijck getal van verssen, als de Françoise ende die van P. Dathenus zijn* (Rotterdam: Matthys Wagens, 1648). OMC 22.9,6.10..1648 Herziening: *Het nieuwe werck der psalmen van den Koningh David, volgende de nieuwe oversettinge des H. Bibels, op de wijzen en getal der sangh-verssen van de Gereformeerde Kercken van Nederland* (Leiden: Johannes Elsevier, 1659).

Jacob Westerbaen, *Davids psalmen in Nederduytschen rijmen gestelt ... op deselfde wijzen ende getal van zangversen als die in de Fransche ende Nederlantsche Gereformeerde Kercken werden gesongen* (Den Haag; Anthony en Johannes Tongerlo, 1655). Verbeterde herdruk 1656.

Hendrick Bruno, *Davids psalmen na de nieuwe oversettinge op evenveel veersen op deselfde wijzen als van Dathenus en geheel op noten en op een sleutel gestelt* (Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1656).

Antonie Deutekom, *Het boeck der psalmen en eenige andere lofsangen, door last van de H.M. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden ende volgens het besluit van de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht in de Jaren 1618 en 1619, uyt de oorspronckelijke tale, nevens den ganschen Bibel, in onse Nederlandsche getrouwelik overgesett, en nu op de gewone wysen van het kerklik gezang gebracht met even zooveel versen* (Utrecht: Willem Wier voor de auteur, 1657). Bestaat uit de Statenvertaling onder de psalmwijzen geplaatst. Herdruk Amsterdam: Gerrit Willemsz Doornick, 1662.

Jacobus Clerquius, *De psalmen Davids mitsgaders de andere gewoonelicke gesangen op deselfde wijzen en afdeelingen van versen als die in de Nederduytsche Gereformeerde Kercken gebruyckt worden* (Amsterdam: Casparus Commelij, 1664).

Hermes Celosse, *De CL psalmen Davids, mitsgaders de andere gewoonlijke gesangen op deselfde wijsen en afdeelingen van versen als die in de Nederlandsche Gereformeerde Kercken gebruyckt worden* (Dordrecht: Nicolaes de Vries, 1665). OHC 7.11.1665.

Dirck Adriaensz van Disselburgh, *De CL textpsalmen des Konincklijcken Prophete Davids, met eenige andere Lof-sangen na de nieuwe oversettinge des Bybels sanghs-wijse ghestelt, even langh als die van Dathenus, en dat men den Text achter malkanderen lesen kan. ... Geheelijck op noten, op eene sleutel, na de cotype van De Leeuw* (Delft: Anthony van Heusden, 1666). OHC 30.11.1666. Herdruk Delft: Cornelis Maertensz Blommestejn, 1667.

Johan Vlakveld, *Des Konings en Prophete Davids boek der harpzangen ... van nieuws op musijk gebracht met 1 en 2 stemmen: Cantus, of Tenor, en Bassus, nevens een bassus continuus* (Haarlem: auteur [=Vlakveld], 1683; gedrukt door Margarita van Banken [=weduwe van de drukker Abraham Casteleyn]). Octrooi Staten van Holland aan Vlakveld 25.3.1682. Voorrede in rijm door Vlakveld, 24.12.1682. Zang en becijferde bas in partituur (geen aparte vocale baspartij) door SIMON LE FÈVRE. Quarto, 503 pp. Titeluittgave Haarlem: Wilhelmus van Kessel, 1706 (titel begint *Kooning en Propheet Davids harp-zangen ...*), met opdracht van de uitgever aan Maria de Wit en toegevoegde voorrede. AC 10.8.1706.

Joannes Six van Chandelier, *Davids psalmen, op de gewoonlikke wysen* (Amsterdam: Gillis Joosten Zaagman voor Jacob Lescailje, 1674). Herdrukken 1690, 1758. Mede uit de herdrukken blijkt de goede naam die deze berijming had.

Christoffel Pierson, *De versnaarde koningsharp of de honderd-en-vijftig psalmen des profeten Davids, na den text of naasten zin derzelve verkort en op de gewone zangwijzen gerijmt* (Gouda: Kornelis Dyvoort, [1679]).

Samuel van Huls, *Davids psalmen of harpzangen, meest met de eige woorden van de nieuwe overzettinge en op de wijze in de Gereformeerde Kerk gebruikelijk* (Amsterdam: Jan Bouman, 1682).

Johannes Roldanus (predikant te Enkhuizen), *De CL psalmen Davids, mitsgaders eenige andere gedichten ende lofsangen die men ook gewoon is in de Gereformeerde Kerken te singen, uyt de oorspronkelijke text, volgens den. oversettinge des Bibels* (Enkhuizen: Jan Dircksz Kuyper voor Hendrik van Straalen, 1685).

Hendrik Ghysen (voorzanger van de Amstelkerk in Amsterdam), *Den Hoonigraat der psalmdichten ofte Davids psalmen met d'andere lofsangen gestelt op sangmaate en afdeelingen in de Nederlandsche Kerken gebruikelijk en vergaadt uit de seventien berijmde psalmboeken van P. Dathenus, Ph. de Marnix, A. de Hubert, D. Camphuisen, H. Geldorpius, J. Revius, C. Boey, Ch. van Heule, J. Westerbaen, H. Bruno, J. Clerquius, H. Celosse, D. van Disselburg, J. Six, S. van Huls, J. Oudaan en J. Roldanus. ... Geheel op nooten en op een sleutel gestelt* (Amsterdam: Gerardus Borstius, 1686). Herdruk: Amsterdam: Weduwe Gysbert de Groot, 1708. Privilege Staten van Holland aan Gerardus Borstius, 18.2.1686.

Kornelis van Vleuten, *De Koninglyke Harpgezangen of Koning Davids 150 psalmen en de andere lofzangen, uyt alle de voorgaende psalmgedichten uitgekeurt en met behulp van nieuwe rymvaarzen opgemaakt en t'zaamgesteld op de eygen zangmaat en gelyk getal van zangverzen gebruykelyk in de Fransse, Hoog- en Nederduytsche Gereformeerde Kerken* (Amsterdam: J. Smets en P. Dibbits, 1699). Net als het werk van Hendrik Ghysen een samenraapsel uit de voorgaende psalmberijmingen. Van Vleuten noemt die van Dathen, Marnix, Camphuysen, Boey, Westerbaen, Clerquius, Six, Pierson, Huls, Oudaan, Vondel, Geldorpius, Duisberg.

François Halma, *Davids harpzangen of de CL psalmen van den Koninklyken profete David en andere heilige mannen, nevens de gewone lofzangen in de kerken gebruikelijk. Opnieuw naar de Nederduytsche overzettinge en kanttekeningen op de gewoone zangwyzen in dichtmaat gebragt* (Amsterdam: François Halma, 1707). Na Halma's verhuizing naar Leeuwarden werd zijn psalter van een basso continuo voorzien door JACOB RIEHMAN: Leeuwarden: François Halma, 1717. Privilege van de Staten van Holland aan Halma, 25.1.1707, van de Staten van Friesland 8.3.1707.

Dirk Smout, *Davids psalmen en andere lofzangen volgens de gebruikelijke zangmaten in rijm gestelt* (Utrecht: Jakob van Poolsum, 1710).

Mattheus Gargon, *De CL psalmen Davids, waerin de dicht- en zangmaate van Dathenus behouden, en de verklaring van den Professor van Til op den voet gevolgd is. Nevens uitbreidinge der gewoone lofzangen* (Vlissingen: Samuel Willegaards, 1711). AC 28.11.1710, sGC 27.5.1711. Herdruk Amsterdam: Andries van

Damme, 2/1722. LC 2.6.1733. De berijming volgt de psalmuitleggingen in Salomon van Til's *Digt-, sang- en speel-konst* (1692).

Jan van Belle, *David psalmen, volgens de Hoogmogende Heeren Staaten Bybeltekst, op nieuws in volle vaerzen, en korter dan ooit berymd; verders op de gewoone zangwyzen, en, tot gemak der leerlingen, die op instrumenten speelen, op de G-sleutel daarby gesteld; beneevens alle de gebeden, lofzangen enz. in de Christelyke kerken gebruikelijk, op byzondere psalmwyzen daaragter* (Haarlem: Aäron van Hulkenroy, 1733).

Peter van Gunst, *De CL psalmen des Profeeten Davids met de gewoone lofzangen, enz. enz.* (Utrecht: Melchior Leonard Charlois, Amsterdam: Gerard de Broen, 1736).

Fredrik Duim, *De psalmen van den Koninklyken Propheet David, gevolgt de Fransche Dichtmaate van Clement Marot en Theodorus Beza en den toon van Petrus Dathenus, op den sleutel van Cornelis de Leeuw, thans in dichtmaate gebragt na het richtig taalbestek der nieuwe overzettingen van den Statenbybel, met de liederen althans gezongen in de Gereformeerde Kerke* (Amsterdam: voor de auteur, 1747). AC 7.2.1747.

Kunstgenootschap Laus Deo, Salus Populo, *Het boek der psalmen, nevens de gezangen, by de Hervormde Kerk in gebruik, allen volgens de gewoone zangwyzen* (Amsterdam: Pieter Meijer, 1760, 1761, 1765, 1769). Latere uitgaven tot 1870. Privilege Staten van Holland aan Pieter Meyer, 16.2.1760.

Joannes Eusebius Voet, *Proeve eener nieuwe beryming van het boek der psalmen, ontworpen door ..., beschaafd en dus ver voltooid door een genootschap van godgeleerden, taal- en dichtminnaars, tesamen leden der Gereformeerde Kerk in Nederland* (Den Haag: Ottho van Thol, 1762-1763). Herdruk 1763. Privilege Staten van Holland aan Ottho van Thol, 16.2.1760.

Genootschap Kunst wordt door Arbeid verkreegen, *Het boek der psalmen, nevens de gezangen, bij de Hervormde Kerk in gebruik, op de gewone zangwijzen* (Leiden: Genootschap, 1772). Psalm 1-41 in vijf afleveringen verschenen, uitsluitend tekst.

LATIJN

Johannes van Aelhuysen, *Centum et quinquaginta psalmos regii prophetae legendos et canendos ecclesiae Christianae Latino versu offert ... Ea etiam cantica, quae publicum in nostris templis usum habent, author addidit* (Leiden: Cornelius Boutensteyn voor de auteur, 1683). Met de Geneefse melodieën.

FRIES

Smilde 1974, 1977.

Gisbert Japicx, *Friesche rymlerye* (Bolswart: Samuel fen Haringshouk, 1668); *Friesche rymlerye, in trye dielen forschaet ... 't esterste iz Hymmelsch harp-luwd, dat is to sizzen, ytlijcke fen Davids psalmen* (Leeuwarden: Kerst Tjallings en Gerris Heegslag, 2/1681 = Franeker: Lenert Strick, 2/1684). Verdere edities 1784 (Uub), 1821, 1853, 1923.

Jan Althuysen, *Friesche Rymlery* (Leeuwarden: Wyger Wygers, 1755). Bevat Friese poëzie van Althuysen. In het tweede deel een volledige psalmberijming, bestaande uit die van Japicx op volgorde en aangevuld met eigen berijmingen: *It oorde diel fin dy Frieske rymmen, toa witten, Dy hōndert in fyftig psalmen fyn David mey dy oorre lôfsangen* (Leeuwarden: Wyger Wygers, 1755).

Wurken fan Gysbert Japicx 1936; Smilde 1956, 1966; Stapelkamp 1958-1959; 1989. Verdere literatuur over Japicx bij de paragraaf over Liedcultuur (§15.5).

PORTUGEES

Jacob op den Akker, *Os CL psalmos d'el Rey e Propheta David, como taôbem os canticos espirituales usuades 'na Igreja Reformada Belgica, compostos para uso d' Igreja Portuguesa 'nesta cidade de Batavia en Java Mayor* (Batavia: Andries Lambert Loder, 1703). Genoemd door Goovaerts (1881), nr. 973, p. 446.

ENGELS

Francis Hopkinson, *The psalms of David ... for the use of the Reformed Protestant Dutch Church of the City of New York* (New York: James Parker, 1767). Vertaald naar Dathenus, met melodieën.

ITALIAANS

Giovanni Diodati, *I sacri salmi di David, messe [sic] in rime volgari italiani ... et composti in musica da A.G.* (Haarlem: Jacob Albertsz, 1664; gedrukt door Isaac van Wesbuch). Eerste strofe met melodie, in de stijl van het Geneefse psalter, maar anders. Meestal tenorsleutel, soms alt-, mezzosopraan- of sopransleutel.

PAMFLETTEN ROND DATHENUS 1756-1764

Andreas Andriessen, *Aanmerkingen op de psalmberymingen van Petrus Dathenus* (Middelburg/Amsterdam: Louis Taillefert Davidszoon en Dirk onder de Linden, 1756).

‘Juvenalis Glaucomastix’ (=Jean Guépin?), *Datheeniana, of Ophelderingen en aanmerkingen over de vermaarde psalmberijminge van Petrus Dathenus* (Amsterdam: K. van Tongerloo en F. Houttuin, 1758).

Tael- en Dicht-kundige By-dragen (Leiden: Johannes le Mair, 1759-1760), maart, april, oktober 1759, april 1760.

Andreas Andriessen, *Bescheiden antwoord ... op het Bescheiden naauwkeurig onderzoek zyner Aanmerkingen op de psalmberymingen van Petrus Dathenus, te vinden in de Maandelyksche bydragen van Gras- en Lente-maand des jaars 1759* (Middelburg: Louis Taillefert Davidszoon, [1759]).

‘Philomusus’ (=Jean Guépin?), *Lof-zang voor den uitmuntenden lier- en harp-dichter Petrus Dathenus: Datheniaansche bedenkingen over de Maandelykse by-dragen van lente- en gras-maand, No. 5 en 6 des jaars 1759* (Amsterdam: K. van Tongerloo en F. Houttuin, 1759).

Anonymus, *Zedige bedenkingen over de beste keur van eene nieuwe psalmberyminge in de Nederlandsche gereformeerde kristelyke kerken* (Amsterdam: S. van Esveldt, enz. [1760?]).

Anonymus (=J.J. Brahé?), *Beredeneert verhoog over de noodzaaklykheid en de beste wyze eener veranderinge of verbeteringe in de psalmberyminge, thans by Nederlands kerke in gebruik* (Rotterdam: Reinier Arrenberg, 1762).

Albert de Vulder (predikant Babyloñbroek en Hil), *Onzydige en zeedige aanmerkingen, bewerende dat Datheens psalmen noch te behouden noch te verbeteren, maar ene geheel nieuwe beryming, en byzonder die van Voet en zyne kunstgenoten in te voeren zy* (Rotterdam: Reinier Arrenberg, 1763).

Anonymus (lid van het Genootschap Mavult prodesse quam conspicui), *Tydige en gegronde bedenkingen, ontrent de Aanmerkingen op de nieuwe psalmberyminge van den Heere Joannes Eusebius Voet, door Abrah. Arn. Van Toll*, (Den Haag: Pieter van Thol, 1764) {DHkb 3142 F 27}

STATENBERIJMING

Het boek der psalmen, nevens de gezangen bij de Hervormde Kerk in gebruik, door last van de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, uit drie berijmingen, in den jaare 1773, gekooren, met de noodige daarin gemaakte veranderingen [Den Haag: Isaac Scheltus, 1773]. Folio-tekstuitgave.

Octavo-tekstuitgaven: Den Haag: Hendrik Christoffel Gutteling, 1773. Leiden: C. van Hoogeveen Jr., 1773.

Tallose verdere uitgaven, in alle formaten (kwarto tot en met duodecimo), met melodienotatie, 1774 en later, onder meer Haarlem: Johan Enschedé en Zoon; Amsterdam: Erfgenamen Hendrik van der Putte; Amsterdam: H. Brandt en Compagnie; Amsterdam: Erven weduwe J. Ratelband en J. Brouwer; enz.

Bosch 1996, 2004.

HYMNI OFTE LOFF-SANGEN

Hymni, ofte Loff-sangen op de Christelijcke feest-dagen, ende ander-sins (Den Haag: Hillebrant Jacobsz, 1615). Facsimile-uitgave: Inleiding door J. van Biezen en Marie Velduyzen (Hilversum: Knuf, 1967)

Doedes 1869abc.

EVANGELISCHE GEZANGEN

Evangelische gezangen, om nevens Het boek der psalmen bij den openbaaren godsdienst in de Nederlandsch Hervormde gemeenten gebruikt te worden; op uitdrukkelijken last van alle de synoden der voornaemde gemeenten bijeen verzameld en in orde gebracht in de jaren 1803, 1804 en 1805 (Amsterdam: Johannes Allart, 1806). Officiële folio-tekstuitgave.

De Geer 1902; Gunning 1910; Bronsveld 1917.

GEESTELIJK LIED

Ypma 1978; Van der Haar 1996; Stronks 1996.

JACOBUS REVIUS

Over-ysselsche sangen en dichten (Deventer: Sebastiaan Wermbouts, 1630). Moderne uitgave: Uitgegeven, met ongedrukte gedichten vermeerderd en van verklarende aantekeningen voorzien door W.A.P. Smit, I: Het epos der godsgeschiedenis, II: Overige gedichten (Amsterdam 1930-1935).

Van Vloten 1863; Posthumus Meyjes 1895; Smit 1928; Strengholt 1976.

CLAES JACOBSZOOM WITS

Stichtelijcke bedenckingen uytghebeelt in verscheyden gedichten om te singhen ende te lesen (Eerste druk Enkhuizen 1639 verloren; Floris Janszoon Camerling, 2/1643). Geen melodienotatie.

Stichtelijcke tijdt-cortinge ... op sanghs-wijse ghestelt (Enkhuizen: Floris Janszoon Camerling, 1641). Geen melodienotatie.

Onledige ledicheyt, ofte Buytentytse sticht'lijcke oeffeninge ... bequaem om te singen en te lesen (Enkhuizen: Jan Janszoon Pottjen, 1644). Met melodienotatie.

Stichtelijcke Bedenckinghe, Onledighe ledigheyt, Stichtelijcke tijdt-kortinge, verthoont door geestelijcke gesanghen, leerlijcke historien en bruylofts-liedekens (Enkhuizen: Albert Wesselszoon Kluppel, 1649). OMC 30.3.1649, ODC 30.3.1649. Met melodienotatie in alle delen. Verdere uitgaven Enkhuizen 6/1655, 7/1666 (OHC 13.2.1666: ook te koop in Amsterdam bij de weduwe van Theunis Jacobsz), 8/1679, Amsterdam 9/1694, 10/1706.

WILLEM SLUITER

Psalmen, lof-sangen, ende geestelike liedekens, op lees- ende sangh-maete gerijmt, ende op alderhande, soo wel bekende ende gebruykelike, als ook gantsch nieuwe, van verscheiden meesters gemaekte sangh-geluyden, met bas ende discant, gestelt (Deventer: Jan Colomp, 1661). Alle liederen met tweestemmige zetting: melodie en bas, anoniem. Herdruk met uitsluitend tekst: Amsterdam: Gerbrant Schagen, 1681, 1685.

Christelike doodts-betrachting, bestaende in verscheyden sterf-gesangen, en doots-echtscheydinge (eerste druk onbekend; Delft: Cornelis van Heusden, 2/1677). Geen melodienotatie.

Buiten-leven en Eensaem huis- en winterleven (beide Delft 1668), samen herdrukt als *Buiten- eensaem huis- somer- en winter-leven* (Amsterdam: Johannes Boekholt, 1680), deze uitgaven niet als liedboek ingericht. Dat is wel het geval bij de uitgave Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1687, met toegevoegde melodieën en ‘vermeerdert met 43 bygevoegde gezangen van den selven auteur op dese stoffe en inhoudt passende, nooit voor deesen gedrukt’, die allemaal van genoteerde melodie zijn voorzien. Privilege Staten van Holland aan Gerbrand Schagen, 25.5.1686. Latere edities zonder melodienotatie.

Eibergsche sang-lust, of Geestelijke liedekens, tot dienst der sang-lievende gemeente van Eibergen (eerste druk 1670 onbekend; Delft: Andries Voorstad, 1680). Zonder melodienotatie. Alle liederen met melodienotatie. *Eybergsche zang-lust, mitsgaders vreugd- en liefde-zangen* (Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1687). Privilege Staten van Holland aan Gerbrand Schagen, 25.5.1686.

Vreugt- en liefde-sangen aan de gemeente J. Christi binnen, en rondom in de buerten des kerspels van Eibergen (Amsterdam: Johannes Boekholt, 1682), zonder melodienotatie. Wel melodieën in de editie Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1687. Privilege Staten van Holland aan Gerbrand Schagen, 25.5.1686.

Jeremia's klaag-liederen, op dicht- en sang-mate soo gerijmt, dat de eigene prophetische text-woorden daar in gehouden zijn (Eerste druk 1672 niet bekend, oudste bekende Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1682, zonder melodieën).

Gezangen van heilige en godt-vruchtige stoffe, nooit voor deesen gedrukt (Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1687), met melodieën. Privilege Staten van Holland aan Gerbrand Schagen, 25.5.1686. Herdruk van *Heylige gesangen* (Amsterdam: Gerbrand Schagen, 1677, zie AC 7.9.1677).

Alle de geestelyke en soetvloeyende werken ... gestelt op alderhande, soo wel bekende als gebruykelijke, ook nieuwe voysen, van verscheyde meesters te samen gevoegt, met bas ende discant (Amsterdam: Johannes Boeckholt, 1687). Verzameluitgave met (1) *Psalmen, lofsangen ende geestelyke liedekens*, (2) *Eibergsche zang-lust*, (3) *Lof der Heilige maagd Maria* (geen liederen), (4) *Christelijke doodts-betrachting*, (5) *Buiten-eensaem huis- somer- en winter-leven*, (6) *Jeremia's klaag-liederen*. Hierbij behoort eigenlijk nog de corresponderende uitgave van de *Vreugt- en liefde-sangen* uit hetzelfde jaar. Tweestemmige zettingen in (1), (2) en (4), waarvan die in (2) en (4) nieuw, dat wil zeggen niet uit voorgaande drukken overgenomen; éénstemmige melodienotaties in (6) en de *Vreugt- en liefde-sangen*; geen melodienotatie in (5). Deze bundeling is, gecombineerd met de *Gezangen van heilige en godt-vruchtige stoffe* (Amsterdam 1687), nog vele malen herdrukt, maar steeds zonder melodienotaties, te Amsterdam door Johannes Boekholt (1693), Gerbrand Schagen (1701 enz.), Weduwe Schagen [Jacomyne Bullier] (1714 enz.), Weduwe Gysbert de Groot (1717, 1722, 1731, enz.), Johannes Wessing Willemszoon (derde kwart 18de eeuw), enz. tot in de negentiende eeuw. Privilege van de Staten van Holland aan de weduwe Gerbrant Schagen, 1.4.1701, aan de weduwe Gijsbert de Groot, 28.2.1716, aan Cornelia de Groot (dochter en erfgenaam van de weduwe Gijsbert de Groot), 13.12.1730, aan Gysbert de Groot Keur 7.12.1746 (overgedragen aan Jan Morterre 17.4.1758), aan Jan Morterre (14.9.1767).

Schakel van gezangen, ofte Geestelyke gezangen en beschouwingen, na den schakel van theologische waerheden in order geschikt ... in 't licht gebracht onder het opzigt van Wilhelmus Sluiter (Zwolle: Gerrit van Straten, 1733). Verzorgd door Sluiter's gelijknamige kleinzoon Wilhelmus Sluiter. Herdrukt in 1740 en 1747.

Blokland 1965; Stronks 2001.

JODOCUS VAN LODENSTEYN

Uyt-spanningen, behelsende eenige stigtelyke liederen en andere gedichten, verdeeld in vier delen: I. Bijbelstoff, II. Aandagten over bysondere geestelijcke stoffen. III. Stigtelijcke invallen op verscheyden voorvallen. IV. Boetdigten. Ende een aanhangsel van verscheydene so in d'ordre overgeslagene, als andre. (Utrecht: Willem Clerck, 1676). Met melodieën. Tweede druk zonder melodienotatie, in verband met een voorgenomen bewerking met basso continuo (welke niet heeft plaatsgevonden). Verdere drukken steeds met melodienotaties: Amsterdam: Johannes Boekholt, 3/1681, 4/1684; Amsterdam: Weduwe Gijsbert de Groot 5/1694-1695 (met Weduwe Willem Klerck, Utrecht), 5/1703, 7/1713 (met Justus van Stuyvezand, Utrecht); Weduwe Barent Visscher, 8/1721, E. Visscher, 9/1727, 10/1733; Johannes Kannevet 11/1739, 12/1743,

13/1752, 14/1760, 15/1769, 16/1780. Privilege Staten van Holland aan Johannes Boekholt, 25.11.1680, aan de weduwe Gijsbert de Groot, 2.7.1695 (cessie aan weduwe Willem Klerck), 20.10.1695, aan weduwe Gijsbert de Groot, 24.7.1710 (cessie aan Justus van Stuyvezand, Utrecht, 14.10.1710), aan Evert Visscher, 11.9.1726, aan Johannes Kannewet, 23.10.1738, 13.9.1753, 1.10.1768, 20.11.1778.

Stronks 1994, pp. 415-425 (Editie te zien op <http://www.etcl.nl/lodenstein/>).

HENDRIK UILENBROEK

Christelijke gezangen. Eerste drukken onbekend. Oudste bekende uitgave, zonder melodieën: Amsterdam: Johannes van Someren, 7/1669. OHC 18.6.1669. Privilege Staten van Holland aan Johannes van Someren, 8.4.1669. Latere drukken met melodienotatie: 8/1671, Weduwe J. van Someren, 11/1679, 12/1685; Weduwe Gijsbert de Groot, 9/1704, 10/1713, 11/1719. *Vervolg of Tweede deel*: Johannes van Someren, 1678, Weduwe Johannes van Someren 1679, 1685, Weduwe Gijsbert de Groot, 1713.

HIERONYMUS SWEERTS

Innerlycke ziel-tochten op 't H. Avont-mael en andere voorvallende gelegenheden, benevens eenige stichtelycke zede-zangen (Amsterdam: Hieronymus Sweerts, 1673 [OHC 25.11.1673], 2/1683, 3/1692 [AC 6.5.1693]). Latere drukken tot 1729.

ACHTTIENDE-EEUWSE GEZANGBOEKEN

Rutger Schutte, *Stichtelyke gezangen ... Eerste-Vierde deel* (Amsterdam: Johannes Covens, 1762 [2/1770, 3/1770, 4/1784], 1764 [2/1776], 1765 [2/1778], 1787). Verzameluitgave van Eerste-Derde deel: *Stichtelijke gezangen* (Amsterdam: C. Mortier en J. Covens, 1782). Hierbij: *Zangwyzen van Stichtelyke gezangen ... Eerste-Vierde deel* (Amsterdam: Johannes Covens, z.j., synchroon met de tekstuitgaven). Tweede deel noemt LEONHARD FRISCHMUTH als componist, het vierde deel JOHANN ANDREAS KAUCHLITZ COLIZZI. Het eerste deel is grotendeels gebaseerd op de canzonetten van WILLEM DE FESCH. Facsimile van de muziekuitgave deel I-III: Laaber D: Laaber, 1979 = Dokumente früher Musik und Musikkultur im Faksimile 11.

Johannes Eusebius Voet, *Stichtelyke gedichten en gezangen ... Eerste-Tweede deel* (Dordrecht 1/1760, 2/1763); *Stichtelyke gezangen 1e stuk met zang- en speelwyzen meest nieuw* (Dordrecht 1767): zonder muziek verschenen.

Ahasuerus van den Berg, *Proeven van geestelijke oden en liederen* (Utrecht 1777, 1783, 1793, 1805). Hierbij: *Zangwyzen tot de geestelyke oden en liederen Deel I* (Utrecht 1780).

Hieronymus van Alphen en Pieter Leonhard van de Kastele, *Proeve van stichtelijke mengelpoëzy* (tekstuitgave Utrecht: Jan van Terveen, 1771, 2/1772, 3/1774, 4/1778). Muziek door JAN CAREL KLEYN (*Zangwyzen*, Den Haag 1774-1775).

Ahasuerus van den Berg, *Proeven van geestelijke oden en liederen* (Utrecht 1777, 4/1805).

Bernardus Elikink (1701-1767), *Stichtelijke gezangen* (Amsterdam: Johannes Covens jr., 1769), uitgave verzorgd door Ahasuerus van den Berg. Muziek van BARTHOLOMEUS RULOFFS en JOHANN GABRIËL MEDER als *Nagelaten stichtelyke gezangen* (Amsterdam: Johannes Covens jr., 1769).

Hendrik Lussing Matthyszoon (**-1784), *Evangelische gezangen voor godzoekende Christenen* (Amsterdam 1779-1783), met muziek van JOSEPH SCHMITT.

Schouten 1969; Post 1995.

8.3 De Hervormde Kerk 2: Orgelbegeleiding

Voor de orgelbegeleidingen die men kan verbinden met componisten, zie het Lexicon op de naam van de componist.

De CL psalmen benevens de lofzangen, in de Gereformeerde Kerke in gebruik, voor den zang gevarieerd, gesteld op de G sleutel met een besyfferde bas, door eene zeer kundige hand voor 't orgel, clavecimbaal, de fiool, fluit en andere instrumenten (Amsterdam: Weduwe Loveringh en Allard en M. de Bruyn, 1778). Anoniem. Met een voorwoord 'De uitgevers aan de intekenaaren van het gevarieerde psalmboek,' naamlijst van intekenaren, 288 pp. kwarto-oblong, alle psalmen en lofzangen, benevens Voorzang en Slotzang voor zang en continuo. Privilege van de Staten van Holland aan Loveringh, Allard & De Bruin, ****-10-1777. Moderne editie (onvolledig): *Twaalf psalmen en lofzangen voor zang, toets- en soloinstrument door 'eene zeer kundige hand' gevarieerd en van becijferde bas voorzien uitgegeven te Amsterdam 1778*, moderne uitgave door Klaas Bolt, van psalm 6, 22, 65, 68, 81, 124, 126, 130, 75, 43, Avondzang.

8.4 De Waalse, Duitse en Engelse Kerk

WAALSE KERK

Bourlier 1909; Knetsch 1991, pp. 156-157 (over de invoering van de revisie-Conrart); Cardaux 1992.

PSALMBOEKEN

Les pseumes de David mis en rime Françoise par Cl. Marot et Th. De Bèze / Wt den Fransoyschen dichte in Nederlantschen overgeset door Petrum Dathenum (Amsterdam: Joannes Commelinus, 1594, gedrukt Franeker: Gillis van den Rade). De eerste tweetalige uitgave, tevens de eerste Franstalige uitgave in de Republiek. Soortgelijke uitgaven: Leiden: Jan Paedts, 1619, Amsterdam, Paulus Aertszoon van Ravesteyn, 1635 (titeluitgave David Janszoon van Ilpendam, 1635), Jan Marcus, 1649 (OMC 4.5.1649: ook bij weduwe Jacob Pieterszoon Wachter en bij Boudewijn de Preijs), Joannes van Ravesteyn, 1660.

1596 editie Genève voor Bruyn Hermanszoon Schinckel [te Delft].

Les pseumes de David mis en rime Françoise par Cl. Marot et Th. De Bèze (Leiden: Antoine Maire, 1603). Latere edities Middelburg: Symon Moulert, 1606, 1611; Amsterdam: Hendrik Laurensz, 1628; Weduwe Paulus van Ravesteyn, 1659; Johannes van Ravesteyn, 1660; enz.

Les CL pseumes de David ... Les notes de la musique sont mises sur un Clef, à la commodité des chanteurs par Jean Pierre, Musicien (Amsterdam: Weduwe Paulus van Ravesteyn, 1659).

1686 Wetstein: editie Conrard en La Bastide.

Les pseumes ... revus et approuvez par les pasteurs de Genève (Amsterdam 1708).

Les pseumes ... Reduits nouvellement à une briève et facile méthode pour apprendre le chant ordinaire de l'église (Amsterdam: Wetstein, 1710).

Les pseumes revus et approuvez par les pasteurs et les professeurs de l'Église et de l'Académie de Genève (Amsterdam: Wetstein, 1723).

Les pseumes ... revus par le Synode Wallon des Provinces Unies (Amsterdam 1720; Dordrecht: J. van Braam, 1722, 1726). Vanaf 1729 zéér talrijke uitgaven.

1707 revisie M&dB door Jean Jennet. Utrecht: Johannes Visch, 1707. <<<

ALTERNATIEVE BERIJMINGEN

François Terond, *Essai d'une nouvelle traduction des pseumes en vers* (Amsterdam: L'Honoré en Chatelain, 1715). GA 10.5.1715.

François Rivasson (predikant van de Staten van de Veluwe), *Les pseumes de David en vers* (Leeuwarden: François Halma, 1715)

Jean-Scipion Vernède (Waals predikant te Maastricht), *Les pseumes de David, nouvelle version en vers François* [Amsterdam: Zacharie Chatelain en zoon, 1756].

Daniël-Zacharie Chatelain, *Psautier évangélique à l'usage des familles religieuses* (Amsterdam: Changuion, 1781).

GEZANGEN

Cantiques pour le culte publique, recueillis et imprimés par ordre du Synode Wallon (Dordrecht: Blussé, 1803).

Bourlier1909.

ORGANISTEN WAALSE KERKEN

Amsterdam: *** ** 1780- JOHAN ADAM REMMERS (nog in 1793)

Leiden (Onze-Lieve-Vrouwekerk): 1747-1750 Pieter Morré, 1751-1755 J.J. le Grand, 1755-1759 PHILIPP POHL, 1760-1776 George Willem Radick, 1776-1782 Cornelis Gerardus van den Heuvel, 1782-1783 Isaac Coster, 1783-1809? C. Weening.

Den Haag (Hofkapel): 1642-1664 Jean de Milleville, 1664-1675 Louis de Milleville, 1675 Gerard de Wit, 1675-1687 Cornelis SCHOLL, 1687-1702 QUIRINUS VAN BLANKENBURG, 1702-1711 Pierre Lucas, 1711-1721 Willem Beukelaar, 1721-1768? Johan Isaac Lucas, 1781-1806 Hendrik Carel Smidt.

Delft (Prinsenhof): 1699-1727 Hubertus Scholl; 1727-1740 Johannes Garama; 1740-1766 Johannes LOOTENS; 1766-1797 Samuel van Graauwenhaan.

Rotterdam (Waalse Kerk): 1702-1708 Camp Dirksz[oon Camp], 1708-? George Kühnel.

Middelburg (Franse Kerk): 1726-1741 Johan Joly; 1741-1749 Josias Moens Josiaszoon; 1749-1758 Jacobus de Prié Jr.; 1759-1798 Antoine Allavoine.

Utrecht (Pieterskerk): 1730-1743 Pierre-Joseph Bellanger (Utrecht 1702-1764); 1744-1783 David van Monsjouw; 1783 JACOB DE PASSIUS (ad interim); 1783 Willem van Braasem; 1784-** Johan Willem NIEUWENHUYSEN.

Zutphen (Broederenkerk): 1742-1756 Hubertus Ramp; 1757-1763 Anthony Bluemer; 1763-1767 Johannes Vonk; 1767 JOHANNES CASPARUS THEODORUS GRONEMAN; 1767-1770 Frederik van der Dussen; 1770-? Jan Anthony Vrugtman.

DUITSE KERK

Psalmen Davids, nach frantzösischen Melodey und Reimen Art in Teutsche Reymen artig gebracht (Leiden: Severinus Matthaei, 1645). Latere uitgaven (soms met titel *CL Psalmen Davids* of *Die Psalmen Davids*) Amsterdam: Joost Jansz, 1649; Joachim Nosche, 1667, 1677; Abraham Wolffgang, 1669; Heinrich Wetstein, 1697, 1699, 1701; enz.

Matthias Jorissen, *Neue Bereimung der Psalmen, bestimmt für die reformirten deutschen Gemeinen in Grafen Haag und Amsterdam* (Wesel: M. Becker, 1798; ook te koop Den Haag: J. Bouvinck, Amsterdam: J. Brandt). Herdrukt als *Die psalmen David's neu übersetzt und in Reime gebracht* (Elberfeld: J.C. Eyrich, 1806).

Henkys 2004 (over Jorissen).

ENGELSE KERK

Thomas Sternhold en John Hopkins, *The psalmes of David in meeter, with the prose, for the use of the English Church in Middelburgh* (Middelburg: Richard Schilders, 1599). Zonder melodieën.

The psalmes of David in metre, with divers notes, and tunes augmented to them (Schilders, 1602). Met melodieën.

Nahum Tate en Nicholas Brady, *A new version of the psalms of David ... Together with some hymns adapted to Christian worship, collected from J. Stennet, Is. Watts, S. Browne and J. Mason, as used in the English established Church in Amsterdam and set to musick by J.Z. Triemer* (Amsterdam: Anthony Bruyn, 1753, Henry Gartman, 1772). Privilege Staten van Holland aan de Engelse Gereformeerde Gemeente te Amsterdam, 15.5.1753, vernieuwing 15.10.1771, 26.3.1783.

ORGANISTEN ENGELSE KERKEN

Amsterdam: 1753-1760 JOHAN HENDRIK BRUININKHUIZEN; 1760-1762 Jodocus GRONEMAN; 1762-1781 Hendrik Blavier; 1781-1790 Daniël Jan MARKORDT; 1790-1826 W.H. Brachthuysen. [J.A. Remmers, *Muzyk*, 1793, geeft bij de intekenaren Willem Meyer als organist Engelse Kerk]

PILGRIM FATHERS

Henry Ainsworth, *The book of psalmes: English both in prose and metre* (Amsterdam: Giles Thorp, 1612, Thomas Stafford, 5/1644).

8.5 Remonstranten, doopsgezinden, lutheranen, hernhutters

REMONSTRANTEN

DIRCK RAPHAËLSZOOM CAMPHUYSEN

Dirck Raphaëlszoon Camphuysen, *Uytbreyding over de psalmen des Propheten Davids* (Amsterdam: Michiel Colijn, 1630). Herdrukken: Den Haag: Johannes Tongerloo, 1650; Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1652 (alle melodieën in de altsleutel); Thomas Fonteyn, 1661 (op een Bovensanghs Sleutel); Dirck de Blom, 1662; Vlissingen: Jan Geleynsz, 1674, Middelburg: Adriaan van Eeghen, 1674 (beide edities gedrukt Middelburg: Benedictus Smidt); Amsterdam: Jan Rieuwertsz, 1675; Jan Rieuwertsz en Pieter Arentsz, 1679, 1685; Pieter Arentsz, 1680, 1685; Jacobus van Deyster en Joannes Bloem, 1685; Weduwe Pieter Arentsz, 1690 (AC 20.12.1689), 1694, 1697; latere drukken tot 1759.

[Dirck Raphaëlszoon Camphuysen], *Stichtelycke rymen* ([Hoorn: Isaac Willemszoon van der Beeck], 1624). Eerste editie anoniem, bestaande uit twee delen. Talloze herdrukken, op naam. Gegroepeerde edities zijn min of meer gelijk wat betreft inhoud en muzikale verzorging:

Amsterdam: Jacob Aartszoon Colom, 2/1628, zonder melodieën, vanaf deze editie met een derde deel.

z.p. z.dr. z.j.; Rotterdam: Johannes Naeranus, 1639 (gedrukt Amsterdam: Nicolaas van Ravesteyn; CID 1.1.1639), 1644, 1658; Haarlem: Thomas Fonteyn, 1645 (gedrukt Isaac van Wesbuch); Rotterdam: Bastiaan Wagens, 1647 (gedrukt Haarlem: Thomas Fonteyn); Amsterdam: Pieter la Burgh, 1657 (TVQ 20.7.1658).

Meerstemmige bewerking door CORNELIS DE LEEUW (1646).

Oock de noten van druck-fauten ghecorrigeert. Amsterdam: Jacob Colom, 1647. Quarto-oblong uitgave met goed verzorgde melodienotaties, diverse canons en een (anonieme) vierstemmige zetting van *Traen ooghen traen*, elk rijm met gravure en embleem, opdracht door de uitgever aan François van Limburch, 1.4.1647.

Tweestemmige bewerking door JOSEPH BUTLER (1652, ook 1682).

Oock de noten van druckfauten gecorrigeert. Dordrecht: Jacob Rijffersz, 1654 (gedrukt Nicolaas de Vries, 1655; met de vierstemmige zetting van *Traen ooghen traen* uit 1647).

Op nieuws oversien ende met verscheyde nieuwe liedekens ende wijsen vermeerdert, oock verscheyde liedekens op twee stemmen gestelt. Rotterdam: Bastiaan Wagens, 1655 (verschillende liederen met tweestemmige zettingen, ook het vierstemmige stuk); soortgelijk: Dordrecht: Abraham Andriesz, 1658 (gedrukt Nicolaas de Vries), 15/1660.

Alle de liederen op noten en op twee na op een sleutel gestelt, en met veel oude ende nieuwe voysen vermeerdert. Amsterdam: Borrit Janszoon Smit, 13/1659 (gedrukt Thomas Fonteyn; alle melodieën op twee na op één sleutel, zo ook Dordrecht: Mattheus van Nispen, 17/1677 [gedrukt Nicolaas de Vries]); Jan Rieuwertsz en/of (Weduwe) Pieter Arentsz, 14/1669, 15/1675, 16/1675, 18/1675, 19/1680, 20/1685, 20/1688, 1690 (AC 20.12.1689), 1693. Privilege van de Staten van Holland aan de weduwe van Pieter Arentsz, 29.10.1689.

Geheel op noten gebragt, en gestelt op sleutels om te zingen en te spelen op allerhande instrumenten; mitsgaders vermeerdert met eenige nieuwgecomponeerde wijzen door M. Mathieu (Rotterdam: Isaac Naeranus, 1688). Alle strofen met melodieën, gebaseerd op de Butler-editie, vrijwel steeds met de vioolsleutel, geen wijsaanduidingen. Herdrukt 1702. Privilege Staten van Holland aan Isaac Naeranus, 18.1.1687, 16.11.1701. Amsterdam: Weduwe Pieter Arentsz en Cornelis van der Sys, 1712 (hier in titel ... *op allerhande instrumenten, door Joseph Butler, vermeerdert* ...). Privilege Staten van Holland aan Jan Rieuwertsz, 19.10.1718, overdracht aan Cornelis van der Sys, 7.9.1719.

Geheel op noten, na de voysen van Dr. R. Rooleeuw. Rotterdam: Isaac Naeranus, 1688 (alle melodieën met de sopraansleutel, gebaseerd op de Arentsz-editie, geen wijsaanduidingen. Herdrukt 1698; Amsterdam: Weduwe Pieter Arentsz en Cornelis van der Sys, 1713 (twee edities: geheel op noten, en alleen eerste strofe met melodie), diverse edities 1747-1759.

Stichtelyk zangwerk (Amsterdam: Weduwe Pieter Arentsz en Cornelis van der Sys, 1705). Bevat de liederen die in de editie van Rooleeuw zonder muziek voorkomen; alhier met melodieën (steeds vioolsleutel) door JAN WILLEMSZ. Voorwoord Zaandam 10.2.1705.

FRANCISCUS AARTS, *Dirk Raphaëlsz Kamphuizens liederen, op nieuw Italiaans muziek* (Amsterdam: componist en Weduwe Pieter Arentsz en Cornelis van der Sys, [1705]) Bewerkingen voor cantus of tenor met basso continuo. Quarto-oblong. Parallele oplage als *Italiaansch musiek-boek, over de liederen van Dirk Raphaëlsz Kamphuysen* (Amsterdam: componist en Jan Rieuwertsz, 1705).

Heeroma 1951; Van den Doel 1967; Rasch 1973.

PIETER DIRKSZON PERS

Bellerophon, of Lust tot wysheyd, begrijpnde veel zeedighe, stichtelijcke en leerlijcke sinne-beelden met haere verklaringhen (Amsterdam: Dirk Pieterszoon [Pers], 1614). Geen melodienotatie. Herdrukken met melodieën 1635, 1638, 1640-1641, 1648; Amsterdam: Willem van Beaumont, 1656-1657, 1662-1663, 1669 (OHC 8.10.1669); Weduwe Michiel de Groot, 1681, Weduwe Gysbert de Groot, 1695. Vanaf 1640-1641 met *Urania*, vanaf 1648 tevens met *Het gesangh der zeeden*. Edities vanaf 1662-1663 claimen melodicorrectie door Cornelis de Leeuw. Privilege Staten van Holland aan Willem van Beaumont, 17.3.1664, aan de Weduwe Michiel de Groot, 24.7.1681.

Urania, of Hemel-sangh, waerin vele historiale en christelycke gesanghen, stichtelijcke liedekens en ghedichten (Amsterdam: Dirk Pieterszoon [Pers], 1640). CID 23.6.1640. Latere edities bij *Bellerophon*. Een editie van 1643 is geadverteerd in CID 24.10.1643.

Gesangh der zeeden, waer in verscheyden stichtelijcke liedekens (Amsterdam: Dirk Pieterszoon Pers, 1648). Latere edities bij *Bellerophon* en *Urania*.

CORNELIS DE LEEUW

Christelycke plicht-rymen, om te singen of te leesen. Verziert met de voysen van yder liedt op musijck-nooten, en verscheyde canons (Amsterdam: Cornelis de Leeuw, 1648-1649).

ORGANISTEN REMONSTRANTSE KERKEN

Amsterdam: 1720-1745 JACOB NOZEMAN, 1745-1762 Jan Seullijn jr. (1716-1779, 1743 gehuwd met Anna Clermont, vermoedelijk dochter van Joh. Clermont, organist), 1762 Johannes Stark, 1763-1776 Jasper [Jacobszoon] Schouten (1737-1776), 1776-1793-na 1806 ??) Paulus Musculus.

Rotterdam: 1668 Nicolaas Hendrikszoon Stroombergen, 1668-1670 Jan Pieterszoon Pickert, 1670-1679 Quirinus van Blankenburg.

DOOPSGEZINDEN

De Hoop Scheffer 1865; Wackernagel 1867; Honig 1887 (over het *Klein Hoornsche Liedboek* van 1640 en later); Wieder 1900; Cramer 1900; Visser 1988ab, 1991; Hofman 1993; Grijp 1994; *Elisabeth's manly courage* 2001.

LIED- EN PSALMBOEKEN

Een liedtboecxken tracterende van Den offer des Heeren, in't welcke oude nieuwe liedekens wt verscheyden copyen vergadert zijn om by het offerboeck ghevoecht te worden (Emden: Nicolaas Biestkens, 1563). Herdrukken 1567, 1570, 1578, enz. tot en met 1599. Moderne uitgave: *Het offer des Heeren: De oudste verzameling doopsgezinde martelaarsbrieven en offerliederen*, bewerkt door S. Cramer (Den Haag 1904 = Bibliotheca Reformatoria Neerlandica 2).

Veelderhande liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente. [1559]. Wieder 46, Wackernagel 51. [Emden: Nicolaas Biestkens], 1566. Regelmatige drukken tot rond 1600, voornamelijk Amsterdam (Cornelis Claesz, 1593, 1599; e.a.)

Een nieuw liedenboeck van alle nieuwe ghedichte liedekens ([Emden: Nicolaas Biestkens?], 1562). {Adb II 2915} Latere gewijzigde en uitgebreide herdrukken onder variante titels: *Het tweede liedeboeck van vele diversche liedekens, ghecmaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente* (Amsterdam: Nicolaas Biestkens, 1583); *Schriftuerlicke liedekens met noch sommige lofsangen ende ghebeden* (Leiden: Jan Paedts Jacobszoon en Jan Bouwensz, 1595); *Sommighe nieuwe schriftuerlycke liedekens gemaect uyt den Ouden ende Nieuwen Testament*, edities vanaf 1593 tot 1664.

Lietboeck inhoudende schriftuerlijcke vermaenliederen, claechliederen, gebeden, danckliederen, lofsanghen, psalmen, ende ander stichtelijcke liederen ... (Rotterdam: Diderick Mullem, 1582). Bijgebracht door Hans de Ries. Herdruk Alkmaar 1604.

Het boeck der gesangen, inhoudende alle de psalmen, lofsanghen en geestelijcke lieden (Hoorn: Jan Jochemszoon Byvanck, 1618). Het eerste deel is een Datheens psalmboek (met melodieën), het tweede deel een keuze uit de liederen van Hans de Ries (zonder melodieën). Ook Amsterdam: Barent Otsz voor Claes

Jacobsz in De Rijp, 1624. Grotere keuze van liederen van De Ries, deze nu ook met melodieën. Latere edities tot en met *Ghesangh-boeck* (Hoorn/De Rijp 1658).

Het groote liedeboek van Lenaert Clock (Haarlem: Gillis Rooman, 1604). Gedicht en verzameld door Clock, gedeeltelijk compilatie uit eerdere eigen bundels vanaf 1589. Herdrukt Leeuwarden 1625.

Carel van Mander, *De harpe, oft Des herten snarenspeel* (Haarlem: Gillis Rooman, 1597). Herdrukt tot 1616. *De gulden harpe, inhoudende al de liedekens* (Alkmaar: Passchier van Westbusch, 1605). Talloze malen herdrukt tot 1709. De editie Rotterdam: Joan Wolfertsz, 1640 is geadverteerd in CID 8.9.1640.

't Gheestelijck kruydt-hofken, inhoudende veel schriftuurlycke liedekens, by verscheyden authouren gemaect ende nu tot stichtinge van een yegelijck t'samen ghestelt (De Rijp: Claes Jacobsz, 2/1633, 4/1637). Later: Amsterdam: Jan Albertsz, 5/1642, 6/1647, van andere uitgevers tot 1716. Vanaf 1642 meestal met het *'t Groot achter-hofken*.

't Groot achter-hofken, beplant met verscheyden gheestelijcke liedekens... by verscheyden authouren gemaect (De Rijp: Claes Jacobsz, 1639, latere drukken, tot 1693, doorgaans bij *'t Kruydt-hofken*).

Claes Stapel (bewerker), *Het lusthof der zielen, beplant met verscheiden soorten van geestelijke gezangen ... gemaakt van verscheiden personen* (Alkmaar: Jan Pieterszoon Moer-beek, 1681). Herdrukken Haarlem: S. Boncq, 2/1686; Rotterdam: Pieter Terwout, 3/1692, 4/1697-1698; Amsterdam: Weduwe Pieter Arentsz en/of Cornelis van der Sys, 5/1711, 6/1726, 7/1743.

Joachim Oudaen, *Uyt-breyding over het boek der psalmen ... Op musijk gebracht met 1 en 2 stemmen, en 1 en 2 violen, benevens een bas continuo ... door REMIGIUS SCHRIJVER. Eerste stuk* (Rotterdam: Pieter Terwout, 1680). Psalm 1-75 met muziek. Het tweede deel, met psalm 176-150 en de lofzangen is als tekstuitgave in 1681 verschenen.

Davids psalmen, nieuwslykx op rym-maat gestelt (Amsterdam: Jan Rieuwertsz en Pieter Arentsz, 1684). De zgn. Amsterdamse doopsgezinde psalmen. Herdrukken 1685, 1696, 1721, 1727, 1765. De drukken vanaf 1685 met een liederendeel. Privilege Staten van Holland aan Jan Rieuwertsz en Pieter Arentsz, 13.4.1684.

Cornelis van Eeke, *Koninklyke harpliederden, op nieuws in rym en op honderd-en-vyftig van malkander verschillende wyzen uitgebreid* (Amsterdam: Cornelis van Hogenhuysen, 1698). Bevat 151 psalmen met wijsaanduiding, zonder melodie. Vermoedelijk tekstuitgave, die ná de meerstemmige bewerking door JOHAN SCHENCK is verschenen.

Davids psalmen (Haarlem: Izaak van der Vinne, 1713). De zgn. Haarlemse doopsgezinde psalmen. Herdrukt 1734, 1756.

Oude liederen sedert het jaar 1684 in gebruik by de Doopsgezinde Gemeente vergaderende bij Het Lam en Den Toren te Amsterdam (Amsterdam: A. v.d. Kroe, 1793).

Christelijke gezangen voor de openbaare godsdienstoefeningen (Amsterdam: J.C. Sepp en Zoon, 1796).

ORGANISTEN DOOPSGEZINDE KERKEN

Amsterdam: De Toren (Grote Kerk) 1777-1780 JOHAN ADAM REMMERS, 1780-1796 HENDRIK FOCKING, 1796-?? J. Andriessen Cz.

De Zon (Kleine Kerk) : ??-1793- na 1806-?? A. J. van der Haar

Leiden: 1776-1782? ISAAC COSTER, 1782-? Abraham Leenhouter.

RIJNSBURGER COLLEGIANTEN

Reinier Rooleeuw, *Schriftuurlycke gezangen, gerymt en op nieuwe zangwysen gesteld* (Amsterdam 1681). Herdrukken: (Weduwe) Pieter Arentsz en/of Cornelis van der Sys, 2/1686, 3/1702, 4/1725. OHV 19,24.1.1672 adverteert een bundel van *Stichtelyke gezangen* van Rooleeuw.

LUTHERANEN

Schultz Jacobi 1843; Hollweg 1923; Pont 1910; Kooiman 1942, pp. 179-181, 1943, 1958; Lenselink 1959, pp. 471-492; Mudde 1955, 1978; Estié 1991.

LIED- EN PSALMBOEKEN

Een hantboecxken inhoudende Den heelen psalter des H. Propheete David. Eensamelijck den catechismus met noch veel schoon hymnen oft lof-sanghen, ende gheestelijcke liedekens in twee deelen by een gevoecht ... Tweede deel: Dat ander deel der Christelijcke liederen, lof-sanghen, ghebeden ende danckliederen... (Frankort [=Wezel?]: Hans de Braeker, 1565). Heruitgave 1575: *Alle de psalmen des H. Conincklycken Propheten Davids, medt de Christelycke loffsangen, gebeden ende danckliedekens, soo t'Antwerpen (in de Christelycke gemeynte van d'Augsburgsche confessie tot lof, prys ende eere des almachtigen Godts) ordentlyck gesongen worden ... Tweede deel: Den geheelen soudter des H. Propheten ende Conincks Davidt* ([Wezel?: Hans de Braeker?] 1575).

Willem van Haecht, *De CL psalmen Davids, in dichte ghestelt ... Hier sijn by ghevoecht de compositien op de psalmen ende de Christelijcke liedekens...* Tweede deel: *Het tweede deel, inhoudende de Psalmen, lof-sanghen, hymnen ende geestelijcke liedekens die men meest in der Christelijcke Ghemeynten gewoonlijck is te singhen* (Antwerpen: Arnout 's Coninx, 1579, 1582, 1583). Hierna uitgaven uit de Republiek:

De CL psalmen Davids, in Neder-duytschen dichte gestelt, mits-gaders de lof-sangen, hymnen ende geestelijcke liedekens, so de Christelijcke Gemeynen (der Confessien van Augsburg toe-gedaen zijnde) zijn gebruyckende (Leiden: Hendrick Lodewijckszoon van Haestens, 1607; Jacob Marcus 1611; Amsterdam: Nicolaes Leye, 1612; Jacob Scholt, 1615). Zonder de naam van de auteur te noemen.

De CL psalmen Davids, in Nederduytschen dichte gestelt door Willem van Haecht ... (Amsterdam: Paulus Stroobant, 1623). Talrijke verdere edities, soms bijna jaarlijks tot en met 1687. Hieronder:

De alder-laetste editie. Niet alleen met grooter neersticheyt oversien ende verbeterd, maer oock met verscheyden lof-sangen vermeerderd ... (Amsterdam: Weduwe Paulus Stroobant, 1627). Met een muziekinstructie door JAN PIETERSZ en twee vierstemmige zettingen van psalm 128 door dezelfde. Heruitgave hiervan Amsterdam: Jan Jansz, 1640, met op de titel "overgesien ende verbeterd door Jan Pietersz Boeckdrucker en musicien."

Jan van Duisberg, *LXXXV nieu-gerijmde psalmen des Propheten Davids: Alle welcke psalmen, in haere oude rijmen, in de meeste Nederlantsche kerken van d'Augsburgsche belijdenis, om d'onkunde der sang-wijzen, niet gewoonlijck werden gesongen, ende derhalven nu van nieu op bekende en gevoeghelijcke sang-wijzen gestelt en gerijmt sijn* (Amsterdam: Jan van Duisberg, 1680).

Willem van Haecht / Jan van Duisberg, *De CL psalmen Davids, in Nederduytsche Zang-verssen, oude en nieuwe rymen: Begrypende d'oude, alle d'in gebruyck zijnden psalmen, eertijds gerijmt door Willem van Haagt, ende de nieuwe, alle de buyten gebruyck geblevene psalmen, onlangs van hare onbekende, op bekende kerk-zangwijzen gestelt en gerijmt, door J. v. Duisburg. Aldus geheel op bekende zang-wijzen, beneffens alle de gewoone geestelijcke liederen, ten dienste van de Christelijcke gemeynte van d'onveranderde Augsburgsche geloofs-belijdenis in't licht gegeven, en met eenige nieuw-geapprobeerde liederen vermeerderd* (Amsterdam: Jan van Duisberg, 1688). Met privilege Staten van Holland aan Jan van Duisberg, 7.1.1688, aan de weduwe Jan van Duisberg en Willem van Duisberg, 20.7.1703. Herdrukken onder meer 1712, 1722, 1734, 1751, 1757, 1671, 1769.

Henrich Michels, *Die wohlklingende Harmonie des Hoch- und Niederteutschen Gottesdienst der [der] unveränderten Augsburgischen Confession zugethanen Kirchen in Nederland* (Amsterdam: Nicolaus Bürger en Johan van Heeckeren, 1713).

Wilhelm August Klepperbein, *Die hundert und fünfzig Psalme und die Gesänge, welche bey dem öffentlichen Gottesdienst der mehrersten Gemeinen, die in den Vereinigten Niederlande[n] dem unveränderten*

Augsburgischen Glaubens-Bekennntnis zugethan sind, auch in niederdeutsche Sprache gesungen werden (Amsterdam: Hendrik Brandt, 1762).

Het boek der psalmen nevens christelyke gezangen, ten gebruike der gemeente toegedaan de onveranderde Augsburgsche geloofsbelijdenis, op nieuw in dichtmaat gebracht, volgens besluit en met goedkeuring van het Eerw. Consistorie binnen Amsterdam (Amsterdam: Pieter Meijer, Johan Strander en Anthony Eichhorn, 1779). Uitgebracht in diverse formaten. Ongedateerde nadrukken door H. Brandt en compagnie (in verschillende samenstellingen).

Het boek der psalmen, nevens Christelyke gezangen (Amsterdam: Isaac de Jongh, 1781). Met opdracht in rijm door de uitgever aan E.F. Alberti, J. Klap, M. Herfst en P.W. van Lankeren; 'Beknopte historie der nieuwe psalm- en gezang-beryming', naamlijst van intekenaren en 'Aanwyzing' (=muziekinstructie). Geheel op noten, vioolsleutel.

E.H. Mützenbecher, *Sammlung der geistlichen Lieder und Psalme, welche in den meisten Evangelisch-Lutherischen Gemeinen der Vereinigten Niederlande, und besonders in Amsterdam, beym öffentlichen Gottesdienste gebraucht werden* (Amsterdam: J.C. Roeder en J.H. Moeleman, 1789).

Christelijk gezangboek bij de Evangelisch-Lutherse gemeente te 's-Graavenhaage in gebruik (Den Haag: J.S. Dornseiffen en J. de Groot, 1790).

Gesangbuch der Evangelisch-Lutherischen Gemeinde im Haag zum gottesdienstlichen Gebrauch gewidmet (Den Haag: J.S. Dornseiffen, 1795).

Het boek der psalmen, in dichtmaat gebracht. Gezangen, in dichtmaat gebracht. Kerkboek. Ten dienste van de Christelijke Gemeente toegedaan de onveranderde Augsburgsche geloofsbelijdenis te Rotterdam (Rotterdam: J.P. Kroefft, 1795-1796).

ALTERNATIEVE BERIJMINGEN

Aernout van Overbeke, *De psalmen Davids in Nederduytsche rijmen gestelt* (Amsterdam: Borrit Janszoon Smit, 1663). Privilege Staten Generaal 2.3.1662, Staten van Holland 6.3.1662. Eén vers op noten, altsleutel.

Christoffel Beudeker, *De CL Psalmen des Konings en Profeets Davids, op nieuw in 't Nederduitsche berymt* (Amsterdam: Abraham Strander, 1739). Eén vers op noten, vioolsleutel.

Jan Everhard Grave, *Het boek der psalmen, nevens de liederen en gezangen*, (Amsterdam: Gerrit Warnars, 1776). Alleen teksten met wijsaanduidingen.

LIEDEREN

Petrus Martini, *Geestelijk zielenvermaak, of Eenige geestelijke liederen, gepast op alle de Christelijke feestdagen ... Uit het Hoogduits na het Dortmondse exemplaar (ten dienste van de Leeuwaarder Gemeente en verdere liefhebbers) getrouwelijk overgezet* (Amsterdam: Samuel Schoonwald, 1725). Verdere editie tot 1753.

Georg Heinrich Petri, *Eenige geestelyke gezangen, die in de Zaanadamse lutherse gemeente op Zon- en feestdagen na de predicatie ... gesongen werden* (Amsterdam: Hendrik Burgers, 1733).

ORGANISTEN LUTHERSE KERKEN

Amsterdam: *Lutherse Oude Kerk*: 1658-1672 JACOBUS HAFFNER; 1672-1683 Willem de Lange; 1683-1694 HENDRIK ANDERS; 1694 Helmer Gades; 1694-1723 Evert Havercamp; 1723-1726 GERHARD FREDERIK WITVOGEL; 1726-1747 Jan Rijntjes; 1747-1817 ANTHONY MUNNINKHUYSEN.

Lutherse Nieuwe Kerk: 1719-1725 Laurentius Laurenti; 1726-1746 Gerhard Frederik Witvogel; 1747-1793 Jan Rijntjes; 1793-*** J.A. Vriends.

Haarlem: ?-1685 Hermanus Mollerus; 1685-1694 Jan Pelt; 1694-1699 Goosen Brouwer; 1699-1734 Johan Elsmeer; 1734-1749 Pieter Smeijters; 1749-1756 JAN RADEKER; 1756-1763 Pieter van Giessen; 1763-1775 Jan van Varel Pieterszoon; 1775-1791 Jan Hendrik Grol; 1791-1827 Jan Alexander Kruseman.

Leiden: ?-1759 Theodorus Dichten jr.; 1759-? Hermannen Fortmeyer; ?-1788 Johann Nicolas Kliebisch; 1788-? Christian Friedrich Rüppe.

Den Haag: 1650-1651 Adolf Frederiksz; 1651-1663 Antony van Breda; 1663-1670 Gerard de Witte; 1670-1678 Herman van Eyck; 1678-1680 Hendrik Nieuwenhuysen; 1680-1693 Cornelis van Dort; 1693-1716 François Groenhaegen; 1716-1726 Willem Groenhaegen; 1726-1765 Johann Friedrich Ebeling; 1765-1791 Pieter Cornelis Ebeling; 1791-1811 Hermannus Cleffkens.

Utrecht (gegeven onvolledig): 1652-1661 Dirck Nieuwenhuis; 1706-1725 Johann Gottfried Richter; 1725-1737 Johann Philipp Albrecht Fischer; 1738-1759- Lodewijk Batillie; ?-1778-1781-? Christoffel Bätz.

EVANGELISCHE BROEDERGEMEENTEN

Müller 1916; *Grove* 12 (1980), pp. 562-564 (Karl Kroeger, 'Moravian Music, American'); *NewGrove* 2 17 (2001), pp. 96-100 (N.R. Knouse, 'Moravians, music of the'); Tollefsen 1985.

Evangelische liederen, uit het Hoogduits vertaalt (Amsterdam: [J. ter Beek?], 1/1738, 3(=2?)/1742, J. ter Beek, 3/1743, 4/1745, 5/1749). Vertalingen van Johannes Deknatel (1698-1759). Behoudens de eerste uitgave steeds met melodieën.

Lofzangen en geestelyke liederen der Vereenigde Evangelische Broedergemeenten (Amsterdam: C.N. Guerin, 1/1773, J. Weppelman, 2/1787). Teksten door Georg Heinrich Loskiel; met melodieën.
